

כשילד פוגע בילד -

ארבע תובנות שכל הורה ואיש חינוך חייבים להכיר ד"ר דפנה קציר-גולדנבוים

הקדמה: הרגע שמפחיד את כולנו

הנושא של פגיעה מינית בין ילדים הוא ללא ספק אחד הנושאים המורכבים והמטלטלים ביותר עבור כל הורה ואנשי חינוך. המחשבה בלבד מעוררת חרדה, בלבול וחוסר אונים. אך מטרת מאמר זה אינה להפחיד, אלא בדיוק ההפך: להעצים, לצייד בידע מעשי, ולהפוך את חוסר האונים לתחושת מסוגלות.

כפסיכולוגית חינוכית וקלינית שעובדת שנים רבות עם נפגעי/ות פגיעה מינית, אני פוגשת את המורכבות הזו בשטח. לכן, החלטתי לזקק עבורכם ארבע תובנות מרכזיות, משנות תפיסה, מתוך מדריכי ההתערבות המקצועיים והרשמיים.

תובנות שעשויות לעזור לכל מבוגר משמעותי בחייו של ילד – הורה, מורה, יועצת או מנהל – להגיב נכון, ברגישות ובאחריות ברגע האמת.

1. "טוב שסיפרת": המעבר מאינסטינקט החקירה ליצירת מרחב בטוח

התגובה המיידית שלנו ברגע שמתגלה פגיעה היא קריטית. כאן נדרש שינוי תפיסה עמוק: לעבור מהאינסטינקט הטבעי "להשיג את כל העובדות" לעמדה המקצועית של "יצירת ביטחון".

ראשית, אם אתם עדים להתנהגות פוגענית בזמן אמת, הפעולה הראשונה והמיידית היא אחת: **להפסיק את ההתנהגות.** זהו הצעד הבסיסי ביותר להבטחת שלומם של הילדים.

שנית, ברגע שילד או ילדה משתפים אתכם בפגיעה שחוו, התגובה שלכם יכולה לקבוע את הטון להמשך התהליך כולו. במרכז התגובה הזו עומד משפט פשוט, בעל עוצמה אדירה: "טוב שסיפרת!". ראשית כל להגיד **טוב שסיפרת!**

משפט זה משדר לילד אמון, הכלה, ומסר חד משמעי שהוא עשה את הדבר הנכון. לצד מה שחייבים לומר, ישנם שלושה דברים שקריטי **לא לעשות ברגעים הראשונים**:

- **לא להבטיח סודיות:** האינסטינקט הראשוני הוא לומר "זה יישאר בינינו", אך זו טעות מסוכנת. הבטחה כזו כובלת את ידיכם ומונעת מכם לפעול על פי חובתכם להגן על הילד ועל ילדים אחרים. במקום זאת, אפשר לומר: "אני איתך, ואנחנו נמצא יחד את הדרך הנכונה לטפל בזה."
- **לא להישאר עם זה לבד:** העול הרגשי והאחריות כבדים מנשוא. הנהלים המקצועיים חד משמעיים: חובה מיידית לשתף ולהתייעץ עם גורם מקצועי נוסף (יועצת, פסיכולוג, מנהל/ת). אתם לא אמורים להתמודד עם זה לבד.

- **לא לחקור:** תפקידכם הוא להקשיב ולהכיל, לא לתחקר. יש הבדל עצום בין שאלות פתוחות ותומכות המאפשרות לילד לשלוט בסיפור, לבין שאלות סגורות או מדריכות שעלולות לשתול זיכרונות, להלחיץ ולשבש כל בירור מקצועי עתידי. במקום לשאול "הוא עשה לך את זה? ראית את זה במחשב?", שאלו שאלות פתוחות כמו: "ספרי לי מה קרה?" או "מאיפה היה לך את הרעיון?".

2. הילד הפוגע גם זקוק לעזרה: מעבר מתפיסה ענישתית לתפיסה טיפולית

זוהי אולי התובנה המאתגרת ביותר מבחינה רגשית, אך היא חיונית לפתרון הבעיה מהשורש. עלינו לעשות את המעבר הקשה מתגובה אינסטינקטיבית של "להעניש את המפלצת" לתפיסה מקצועית ומונעת של "לרפא את הילד במצוקה".

המדריכים המקצועיים אינם מתייחסים לילד שפגע כאל "עברייני", אלא משתמשים במינוח "ילד עם התנהגות מינית פוגעת". שינוי זה בטרמינולוגיה משקף תפיסת עולם שלמה: גם הילד שהתנהגותו פוגענית הוא ילד במצוקה, שזקוק לעזרה ולהכוונה.

המערכת החינוכית והטיפולית רואה את עצמה אחראית גם לשלומו של הילד הזה. המטרה היא לא רק להפסיק את ההתנהגות המזיקה, אלא להבין מה עומד בבסיסה – מצוקה רגשית, חשיפה לתכנים לא מותאמים, או קושי אחר – ולספק לו את הטיפול שיאפשר לו לשנות את דרכיו.

התעלמות ממצוקתו של הילד הפוגע היא מתכון בטוח להישנות המקרים.

חשוב לבדוק את מצבו הרגשי ולזכור שגם הוא במצוקה, ושדרך מעשיו הוא גילה התנהגות מינית לא מותאמת ואולי מדאיגה, אך גם הוא זקוק לתמיכה ולהחזקה בתוך המערכת.

3. חובת הדיווח גוברת על הכל (וזה הדבר הנכון והתומך)

במדינת ישראל, החוק חד וברור: לכל איש צוות במסגרת חינוכית יש "חובת דיווח" על כל חשד לפגיעה בקטין. אך כאן מגיעה הנקודה החשובה ביותר, שרבים אינם מודעים לה: **במקרה של פגיעה בתוך מסגרת חינוכית, חובת הדיווח גוברת אפילו על חובת החיסיון המקצועי של פסיכולוגים ויועצים.**

חובת הדיווח על פי חוק גוברת על חובת החיסיון המקצועי!

מדוע החוק נבנה כך? הדיווח אינו "הלשנה", אלא אקט של אחריות עליונה המפעיל מערך הגנה ותמיכה. הנה ניואנס קריטי שהופך את הדיווח לכלי טיפולי: במקרים של "מעשה מגונה בעל אופי קל" (כמו נגיעה או נשיקה חד-פעמית), הנהלים מאפשרים למנהל/ת בית הספר לדווח לעובד/ת סוציאלית/ת לחוק הנוער, ובמקביל לבקש מהמטרה **שלא לפתוח בחקירה פלילית**. זאת, תוך הצגת תוכנית ההתערבות החינוכית, המשמעתית והטיפולית שהמערכת גיבשה. גישה זו הופכת את הדיווח מצעד משפטי מאיים לתחילתו של תהליך שיתופי ושיקומי, שמטרתו להפסיק את הפגיעה, להגן על ילדים נוספים, ולהתחיל תהליך ריפוי עבור כל המעורבים.

4. זה לא תפקידכם לחקור: פרוטוקול התגובה הוא "עצירת שגרה" ועבודת צוות מובנית אם יש מסר אחד שחוזר על עצמו בכל הנהלים, הוא זה: התמודדות עם אירוע פגיעה אינה משימה של אדם אחד. לא של המורה, לא של המנהל ואפילו לא של ההורה. הנהלים דורשים "עצירת שגרה" – מונח מקצועי שמשמעותו היא שהאירוע מקבל קדימות עליונה ומחייב התייחסות מערכתית, מתואמת ומובנית.

התהליך המקצועי בנוי כשרשרת של פעולות שמטרתה להבטיח טיפול יסודי ומאוזן:

1. **דיווח מידי:** איש הצוות ששמע על האירוע מדווח מיידית למנהל/ת בית הספר.
2. **כינוס צוות פנימי:** המנהל/ת מכנס/ת מיד צוות מצומצם הכולל יועצ/ת ופסיכולוג/ית לבירור ראשוני והתייעצות.
3. **התייעצות חיצונית:** הצוות מתייעץ עם גורמי פיקוח ועם גורמים חיצוניים כמו עובד/ת סוציאלית לחוק הנוער.
4. **הקמת וועדה רחבה:** במקרים המחייבים זאת, מוקמת "ועדה בין-מקצועית" רשמית. ועדה זו אינה רק פגישה פנימית; היא כוללת גורמים חיצוניים כמו **המפקח/ת על בית הספר, היועצ/ת הבכיר/ה ועו"ס לחוק הנוער**, כדי לגבש תוכנית התערבות כוללת – חינוכית, טיפולית ומשמעתית.

הפרוטוקול המובנה הזה אינו בירוקרטיה. הוא **רשת ביטחון**. רשת זו נועדה למנוע החלטות פזיזות הנלקחות תחת לחץ רגשי עצום, להבטיח שכל ההיבטים המורכבים יילקחו בחשבון ולספק תמיכה לכל המעורבים: הילדים, ההורים וגם הצוות החינוכי עצמו.

סיכום: מרשת של פחד לרשת של ביטחון

התמודדות עם פגיעה מינית בין ילדים תמיד תהיה משימה קשה ומורכבת. אך הידע מעניק כוח. ארבע התובנות שסקרנו – חשיבות התגובה הראשונית המייצרת ביטחון, הראייה ההוליסטית הרואה את המצוקה של כל הילדים המעורבים, קדימותה המוחלטת של חובת הדיווח ככלי תומך, וההכרח בתגובה מערכתית מתואמת – הופכות את רשת הפחד והבלבול לרשת של ביטחון ופעולה אחראית.

כעת, כשאנו מבינים את מורכבות התגובה הנדרשת, כיצד נוכל, כל אחד בתחומו, לתרום ליצירת שיח פתוח ובטוח יותר עם ילדינו סביב גבולות, הסכמה וכבוד הדדי?

נקודה למחשבה!